

Nr. 32 - Persillekræmmeren - 2006

Mælkekusk Blirup–Stensballe

af Gunner Møller Rasmussen, Stensballe

Min far Anton Sofus Rasmussen (1881-1977) havde et lille husmandssted beliggende på Blirup Mark ved skellet til Seridslevgård. Stedet lå godt for en mælketur. Min far kørte turen Blirup-Stensballe til Horsens fra 1921 til 1937.

Jeg husker, at far for ét år fik 1300 kr. + 200 kr. for at hente mælken hos 15 leverandører/andelshavere – altså en årsløn på 1500 kr. for 6 timers arbejde i 365 dage – dvs. en dagløn på kr. 4,10, og så skulle han selv lægge heste til.

Min far som kusk. Set fra vejen ned mod Blirup Vandmølle omkring 1930.
Billedet er brugt som motiv på festtelegrammer.

Vognmænd

I årene op til og under 2. verdenskrig begyndte vognmændene at interessere sig for mælketurene; de kunne jo gøre turen på den halve tid. Én efter én blev de hestetrukne ture overtaget af vognmændene. Min fars tur blev således overtaget i 1937 af vognmand Hans Pedersen, Haldrup.

Selvom det til tider var et slidsomt arbejde, tror jeg, at far savnede den daglige tur, hvor han havde kontakt med kolleger og byens liv, og der var altid nyt at fortælle, når han kom hjem fra den daglige mælketur. - Ak ja, det var i de gode gamle dage.

Horsens Andelsmejeri

Mejeriet lå på hjørnet af Rædersgade og Hestedamsgade med indkørsel fra Rædersgade og udkørsel til Hestedamsgade.

Mælkekuskene, der kørte mælk til mejeriet, var i høj grad med til at præge bybilledet, når de med deres tungtlastede vogne og hesteforspand skramlede igennem byens – dengang for det meste – brolagte gader.

Der var jo ikke megen trafik før og under 2. verdenskrig, så det var hestekøretøjerne, der prægede bytrafikken, så det støjede slemt, når de jernbeslåede vogne skramlede over brostenene. Derfor var det i visse gader forbudt at køre i trav.

Som nævnt kørte vognene ind i Rædersgade efter at have holdt i kø. Det var om at være der til tiden, ellers blev man "kørt ud" og måtte så vente til sidst. Derefter kørte vognene ind i gården, hvor hestene fik et lille hvil og en mulepose fyldt med hakkelse, før det gik hjemad. Udkørslen foregik ad porten til Hestedamsgade. Det var en meget snæver port, og det var umuligt at se, om der kom en bil, før man næsten var kommet ud, - selv om trafikken var minimal dengang.

På hjørnet af Rædersgade og Grønnegade lå en lille restaurant, der hed "Lille Heimdal". Det var mælkekuskens tilholdssted. Nogle skulle ofte ind og have en "lille sort" (kaffepunch). Den kostede 25 øre og varmede godt i de kolde vinterdage, og så var de "smurt" til at tage turen hjemad

Budtjeneste

Mælkekuskene var derudover ofte bud for de forskellige andelshavere, f.eks. når der var brug for smør, piskefløde, is og lignende, eller der skulle hentes medicin på apoteket. Det var gerne på apoteket "Hvide Hest" i Amaliegade. Smør og lignende fik man i mejeriets udsalg, og det blev noteret på regning til andelshaveren og fratrukket i mælkepengene. På den måde tjente mælkekusken sig ofte en lille ekstra skilling.

Mælkepengene

Hver søndag havde kuskene mælkepenge med hjem til leverandørerne. Pengene lå i en almindelig blå konvolut, udenpå var skrevet leverandørens nummer og det beløb, som konvolutten indeholdt. Ofte var modtageren ude for at modtage mælkepengene, når kusken kom, og tit skete det, at kusken blev budt ind på kaffe. Det varmede godt på en kold vinterdag, alt imens kusken fortalte om nyt fra storbyen. Ellers blev konvolutten sat i klemme ved låget på én af spandene. Ærligheden var større dengang, man hørte aldrig om tyveri af mælkepengene.

Mælkevognen

Mælkevognene var fladvogne af typen "underløber", dvs. at forhjulene kunne dreje sig ind under vognen, således at denne kunne vende på en "tallerken". Bunden var svære planker og fladstål på højkant op mellem plankerne, dels for at undgå slidtage, og dels for at mælkejungerne kunne glide let over vognbunden. Forrest til højre på vognen fandtes kuskensædet, der havde en så stor frihøjde, at der kunne stå en mælkespand under det. På ryglænet var der to kroge til at hænge muleposerne på. Det var nødvendigt at

hestene fik sig et foder i pausen på mejeriet. Foderet var hakkelse skåret af havreneg.

Vognbunden var afgrænset af et rækværk, ca. 40 cm højt, hvoraf midtersektionen kunne åbnes for af- og pålæsning af mælkejungerne. På baghjulene var der to store bremseklodser, der kunne aktiveres via et håndtag anbragt ved kuskesædet. Under vognen fandtes der en krog, hvorpå der i mørke vintermorgner blev hængt en tændt flagermuslygte (en stormsikret olie- eller petroleums-lampe). Der var jo ikke så strenge krav med hensyn til lygteføring dengang. Læsehøjden var ca. 125 cm over terræn. Vognen kunne rumme 40 mælkejunger, der hver rummede 40 liter mælk – en vægt på 55-60 kg pr. spand. Der var kun få aluminiumsspande dengang.

En fuldt lastet mælkevogn vejede således over 3 tons, så der skulle to kraftige heste til at trække den, - og med en læsehøjde på 125 cm og en spandvægt på 55-60 kg - skulle der gode kræfter og en stærk ryg til at læsse vognen. Det var ingen tøse-opgave.

"Brådder"

Dengang blev vejene ved vintertid ikke ryddet for sne, gruset eller strøet med salt som i dag. Vejene var glatte, og hestene måtte "bråddes".

Derfor blev hestene fra oktober til april forsynet med særlige hestesko, der havde "bråd huller". Som regel to foran og ét i hver side af skoen. Hullerne var koniske. En "bråd" var et stort hesteskosøm med et mejselformet hoved. "Brådens" hoved var konisk forneden, så den passede i skoens hul og sad godt fast.

Den øverste del af hovedet var mejselformet og ragede 7-8 mm uden for hesteskoen. Det gav et solidt fodfæste, selv på meget glatte veje. "Brådderne" blev dog hurtigt slidt af, og det kunne derfor være nødvendigt at "brådde" igen, før hjemturen kunne gennemføres. Det var et ekstra arbejde, der i vintertiden skulle gøres næsten hver dag.

Husmændene

Det var oftest husmænd, der kørte de forskellige mælketure. Det var tit nødvendigt med en supplerende indtægt på de små husmandsbrug, der dårligt kunne give føden til en familie.

Mælkekuskene havde stor respekt for hinanden. Selvom der ikke forelå nogen aftale mellem dem, bød de ikke ind på hinandens ruter ved den årlige licitation. Kuskene kunne byde på alle de forskellige ruter, men de vidste godt, hvem der havde behov for turen, og kom prisen for langt ned, kunne det gå ud over dem selv, men ofte var betalingen alligevel dårlig.

Horsens Andelsmejeri på Hestedamsgade 30. Foto 1985.
Fotografiet er venligst udlånt af Byarkivet.

I dag er mejeriet nedrevet og erstattet af et stort bolig-
og forretningskompleks, hvis adresse er Svanes Torv 1.